

SEITSMES PÜHAPÄEV PÄRAST NELIPÜHA AD 2020

1Sm 15:22–26 (Jk 2:8–13; Mk 10:17–27)

22 Siis ütles Saamuel: «Ons ISSANDAL sama hea meel põletus- ja tapaohvreist kui ISSANDA hääle kuuldavõtmisest? Vaata, sõnakuulmine on parem kui tapaohver, tähelepanu parem kui jäärade rasv.

23 Sest vastupanu on otsekui nõiduse patt, tõrksus ebajumalate ja teeravite teenistus. Et sa oled hüljanud ISSANDA sõna, siis hülgab Temagi sinu kui kuninga.»

24 Ja Saul ütles Saamuile: «Ma olen pattu teinud, sest ma olen astunud üle ISSANDA käsust ja sinu sõnadest, sellepärast et ma kartsin rahvast ja kuulasin nende häält.

25 Aga anna nüüd ometi mulle mu patt andeks ja pöördu koos minuga tagasi, et saaksin kummardada ISSANDAT!»

26 Aga Saamuel ütles Saulile: «Mina ei tule sinuga tagasi, sest sa oled hüljanud ISSANDA sõna ja ISSAND hülgab sinu, nõnda et sa enam ei või olla Iisraeli kuningas.»

Sissejuhatus

Juudi traditsioonis liigitatakse Saamueli raamat[ud]¹, nagu ka Joosua, Kohtumõistjate ja Kuningate raamatud, «varajaste prohvetite» alla², kristlikus traditsioonis loetakse nad enamasti «ajalooramatute» hulka. Vana traditsiooni kohaselt on Saamueli raamatu[te] autoriks suuremas osas prohvet Saamuel ise³, uuem piibliteadus on enamasti seisukohal, et tegemist on erinevatest allikatest kombineeritud teosega, mis pärineb põhiosas 7. ja 6. sajandist eKr (või osaliselt juba 8. sajandist), kuigi mõned autorid paigutavad selle veelgi hilisemasse, eksilijärgsesse aega.

Nii autorlus kui tekkeaeg on olulised vastuse otsimisel paljude uurijate küsimusele, kas tegemist on eelkõige ajalookirjelduse või pigem Iisraeli ajaloole teoloogilist tähendust anda püüdva teosega. Eelarvamusteta piiblilugeja jaoks siin tõenäoliselt vastuolu ei ole, kuna kogu Pühakirja sõnum ongi mitmetasapinnaline. Saamueli raamatute puhul tuleb see mitmetasapinnalisus esile muuhulgas seeläbi, et neid on, nagu öeldud, käsitletud nii ajaloo- kui prohvetiraamatutena.

¹ Heebrea traditsioonis on tegemist ühe raamatuga, varajasim kaheks jagamine on leitav Septuagintas pealkirjadega Βασιλειών Α' ja Βασιλειών Β'.

² «Hilised prohvetid» on Jesaja, Jeremija, Hesekiel ja 12 «väikest prohvetit» Hooseast Malakini (Taaniel ei kuulu juudi traditsiooni järgi mitte prohvetite, vaid kirjade (poetilise kirjanduse) hulka.

³ Mõningate lisandustega kuningas Taaveti «õukonnaprohvetitelt» Gaadilt ja Naatanilt (vrd 1Aj 29:29j).

1. Saamueli raamat hõlmab ajavahemiku Saamueli sünnist millalgi 11. sajandi esimesel veerandil eKr kuni kuningas Sauli surmani sama sajandi viimasel kümnendil.⁴

Raamatu ülesehitus on üldjoontes järgmine:

- peatükid 1–8: Iisraeli kuningriigi rajamise eelne aeg, Saamueli sünn ja kutsumine ning tegutsemine prohveti ja kohtumõistjana;
- peatükid 9–15: Sauli kutsumine ja võidmine, varajane kuningriik, Sauli sõjalised saavutused;
- peatükid 16–31: Sauli langus ja Taaveti tõus, Sauli surm.

Saamueli raamatu[te] keskseks sõnumiks on Taaveti jumalik kutsumine ja valitsusjärjele seadmine, ja nii tuleb ka Sauli tõusu ja languse lugu mõista seda teadmist alati meeles hoides. Jumala poolt prohvet Saamueliile öeldud sõnad Taaveti ja tema vendade kohta⁵ kehtivad ka Sauli ja Taavetit kõrvutades, kasvõi järgnevate näidete varal:

- Saul on silmatorkavalt mehine, pikk ja ilus mees⁶, Taavet aga kuidagi väiksevõitu, õhetavate põskedega, naiselik⁷;
- Saul loodab oma jõule ja õigusele ning üritab ennast isegi pattu tunnistades kuidagi õigustada või süükoormat vähemalt osaliselt teiste peale veeretada (vrd 1Sm 15:24)⁸, Taavet ei ütle aga rohkem kui «Mina olen pattu teinud Issanda vastu.» (2Sm 12:13)

Saamueli kommentaar Sauli hülgamisele ja peatsele Taaveti kutsumisele on konkreetne: «Issand on täna rebinud Iisraeli kuningriigi sinult ja andnud su ligimesele, kes on sinust parem.» (1Sm 16:28) Ning kuna Jumal ei ole inimene, et Ta oma otsust muudaks (vrd 1Sm 16:29.35), siis ei aita Sauli enam isegi püüded oma sõnakuulmatust vagade tegude ja rituaalidega heastada või Saamueli enda eestkostele toetuda.

Sauli patt on õigupoolest iseloomulik kogu langenud inimkonnale: soov olla oma Loojast targem, parem ja õiglasem, ning sellega kaasnev eksiarvamus, nagu oleks võimalik Jumalat kuidagi petta või Temaga kaubelda ja tingida, Teda ära osta.

⁴ Saamuel suri mõned aastad enne Sauli, kuningas Sauli valitsemisaastad hõlmasid tõenäoliselt enamuse 11. sajandi teisest poolest eKr.

⁵ Inimene näeb, mis on silma ees, aga ISSAND näeb, mis on südames. (1Sm 16:7)

⁶ Ei olnud Iisraeli lastest ükski temast ilusam, ta oli peajagu pikem kui kõik muu rahvas. (1Sm 9:2)

⁷ Ta oli punapalgeline, ilusate silmadega ja kauni välimusega. (1Sm 16:12)

⁸ Kas see ei meenuta kangesti Aadama sõnu Jumalale: «Naine, kelle sa mulle kaasaks andsid, tema andis mulle puust ja ma sõin.» ning Eeva vabandust: «Madu pettis mind, ja ma sõin.» (1Ms 3:12j)

Keelelisi märkuseid

Saamuel – nimi שמואל tähendab kas «Jumalalt palutud» või «Jumala [poolt] kuulnud»⁹ või «[tema] nimi [on] Jumal»¹⁰.

Ons ISSANDAL sama hea meel – הַחֶפֶץ לַיהוָה – sõna חָפֵץ tuleneb verbist חָפַץ – «[midagi] soovima», «ihaldama» – ning tähendab «rõõm», «heameel», «nauding». Sõna «Issand» asemel kasutatakse originaalis nii siin kui järgnevates salmides Jumala nime יהוה .

Põletus- ja tapaohvreist – בְּעֵלוֹת וְזִבְחִים – sõna עָלָה – «põletusohver»¹¹ – tuleneb verbist עָלָה – «üles minema», «üles viima», «ülendama», «ülistama», «[ohvrit/kingitust] üle andma», siit tulenevalt ka «ohverdama». Sõna זָבַח – «tapaohver» – tuleneb verbist זָבַח – «[ohverdamiseks] tapma».

Kui ISSANDA hääle kuuldavõtmisest – כְּשִׁמְעַ בְּקוֹל יְהוָה – sõna שָׁמַע tähendab «kuulma», «kuulama», «tähele panema», «kuulda võtma», ka «kuuletuma».

Tähelepanu – לְהִקְשִׁיב – sõna קָשַׁב tähistab eeskätt osavõtlikku tähelepanemist ja kuuldavõtmist.

Kui jäärade rasv – מִחֶלֶב אֵילִים – sõna חֶלֶב – «rasv» – tähistab ka parimat osa millestki¹². Sõna אֵיל – «jäär» – tähendab ka «suur, tähtis isik», «pealik», «juht».¹³

Vastupanu – מָרִי – sõna מָרִי tähistab nii [passiivset] vastupanu kui [aktiivset] vastuhakku, mässu.

Nõiduse patt – חֲטָאת־קֶסֶם – sõna קֶסֶם – «nõidus» – tuleneb eeskätt maagia abil tuleviku ettekuulutamist ja ka valeprohvetlust tähistavast verbist קָסַם¹⁴. Sõna טָפַח – «patt» – tuleneb verbist טָפַח – «[mürgist] mööda laskma», «[õigest eesmärgist] kõrvale kalduma», siit ka «eksima», «patustama».

⁹ Pärinedes sel juhul sõnadest אָל – «Jumal» – ja שָׁמַע – «kuulma», «kuuletuma», «kuulda võtma», «paluma» (vrd 1Sm 1:20).

¹⁰ Pärinedes sõnadest אָל – «Jumal» – ja שׂוּם – «nimetama» (siit ka sõna שֵׁם – «nimi»).

¹¹ Taoline ohver, mille puhul kogu ohvriand täielikult põletatakse.

¹² Nt 4Ms 18:12: כָּל חֶלֶב יִצְהָר וְכָל־חֶלֶב תִּירוֹשׁ – «Kõik parima õlist, kõik parima värskest veinist...»

¹³ Niisiis võiks väljendit «jäärade rasv» mõista kui «parimast parim».

¹⁴ Küllap siin peetakse silmas Jumala mitteusaldamist ning püüdu oma tulevikku mingite maagiliste rituaalide abil nii teada saada kui kindlustada. Võib-olla vihjab Saamuel sellelegi, et taoline ennustamine oli tavaks Iisraeli vihavaenlaste vilistite seas (vrd 1Sm 6:2). 1739. aasta Piiblis: «onne-andmisse pat».

Tõrksus – הַפְצָר – sõna פָּצַר tähendab «põlglik olema», «ülbe olema», «tõrges olema».

Ebajumalate ja teeravite teenistus – וְאֵין וְתַרְפִּים – sõna אֵין tähendab eeskätt «tühjus», «tühisus», «eimiski» ning seda kasutatakse ka ebajumalateenistuse ja ebajumalate tähistamiseks.¹⁵ Sõna תַּרְפִּים – «teerav[id]» – tuleneb verbist תַּרַף – «tervendama» – ning tähistas algselt ilmselt n-ö majahaldjaid, laiemalt eeskätt kohaliku tähtsusega jumalusi ja ebajumalakujusid.¹⁶

Oled hüljanud – מֵאַסַּת – sõna אָסַת tähendab «tagasi lükkama», «ära põlgama», «[millestki] keelduma», «hülgama».¹⁷ Sama sõna kordub kahel korral ka 26. salmis.

ISSANDA sõna – אֶת־דְּבַר יְהוָה – sõna דְּבַר tuleneb verbist דָּבַר – «kõnelema», «rääkima» – ning tähendab korrastatud, mõtestatud ja ka loovat kõnet (sõna), mis ei pruugi mitte ainult tähistada, vaid ka põhjustab seda, millest kõneldakse. Kui tegemist on «ISSANDA (יהוה) sõnaga», siis on tegemist kas ilmutusega Temast või koguni Tema eneseilmutusega.

ISSANDA käsust – אֶת־פִּי־יְהוָה – sõna פִּה tähendab esmajoones «suu», niisiis oleks sõnasõnaline «[sellest, mis on lähtunud] ISSANDA suust».¹⁸

Kartsin – יָרַאתִי – sõna יָרַא tähendab nii «kartma» kui ka «austama».

Anna...andeks – שָׂא – sõna שָׂא tähendab eeskätt «üles tõstma», «ära võtma», «ära kandma», sellest tulenevalt ka «andeks andma» (s.t süüd ära võtma).¹⁹

Ja pöördu...tagasi – וָשׁוּב – sõna שׁוּב tähendab «tagasi pöörduma», «tagasi tulema», «naasma», aga ka «[kellestki ära või kellegi poole] pöörduma»

Et saaksin kummardada – וְאֶשְׁתַּחֲוֶה – sõna שָׁחַה tähistab sügavalt, lausa maani kummardamist, mis väljendab nii austust ja teenimisvalmidust kui ka enesealandust.

Ei tule...tagasi – לֹא אָשׁוּב – vt ülal sõna שׁוּב kohta öeldut.

¹⁵ Umbes nagu eestikeelne «vanatühi» või Karl Barthi poolt kuradi (kurja) tähistamiseks eelistatud «das Nichtige». 1739. aasta Piiblis: «tühhi töö».

¹⁶ Gutsblaffi Vana Testamendi tõlkes: «koddojumal».

¹⁷ 1739. aasta Piiblis: «ärrapõlgnud».

¹⁸ 1739. aasta Piiblis: «Jehowa su sanna». Vrd ka 5Ms 8:3: וְיִהְיֶה יְהוָה יְהוָה – «...kõigest, mis lähtub Issanda suust».

¹⁹ 1939. aasta Suures Piiblis: «võta ära mu patt».

Nõnda et sa enam ei või olla – מְהַיִת – õigupoolest «olemast», s.t Jumala silmis Saul mitte lihtsalt ei või enam olla, vaid tegelikult ta enam polegi Iisraeli kuningas.

Sisuline analüüs

1. Saamueli raamatu 15. peatükk algab prohvet Saamueli meeldetuletusega Saulile, et ta ei ole saanud Iisraeli kuningaks mitte omaenda jõul ega ka rahva autoriteedi varal, vaid Issanda poolt võituna, ning manitsusega kuulata «Issanda sõnade häält»²⁰. Tegemist on sissejuhatusel, mis osutab selgelt sellele, mida edaspidi tuleb näha Sauli peamise patuna: ta ei kartnud mitte Issandat ega kuulnud Tema sõnade häält, vaid kartis rahvast ja kuulas selle häält (vrd 1Sm 15:24). Sellele lisandub omaenda au otsimine Issandale au andmise ja kuulekuse asemel²¹.

Jumal saadab Sauli Iisraeli sõjaväe eesotsas amalekkide vastu ning nõuab kõige viimseni hävitamist – rahvas aga, kuningaga eesotsas, hävitab vaid selle, mis on väärtusetu ja väeti ning jätab alles parima (1Sm 15:9). Hiljem üritab Saul ennast vabandada õigustusega, et see, mis jäeti hävitamata, pandi kõrvale Issandale ohverdamiseks – s.t sõnakuulmatuse asemel olla tegemist sooviga Jumalale veelgi suuremat au osutada.²²

Saamueli kahekõne Sauliga on kolmeosaline. Saamueli kuuleb ellujäetud lammaste ja veiste hääli (mis näivad Saulile «Issanda sõnade häälest» armsamad olevat) ning vastuseks tema sellekohasele küsimusele teatab Saul, et tegemist on Issandale eraldatud ohvriloomadega (1Sm 15:14j). Saamueli ei lase ennast petta, vaid esitab Saulile otsese süüdistuse Issanda sõnale mittekuuletumises, meenutades ühtlasi seda, et Saul on kuningas üksnes Jumala tahtel, mitte omaenda suuruse või päritolu varal (1Sm 15:16–19). Saul üritab ennast seepeale vabandada süüd rahva peale veeretades ja ennast nii oma sõjalise tubliduse kui isegi oma erilise vagaduse rõhutamisega õigustades (1Sm 15:20j).

Kõigest sellest ei ole mingit kasu, kuna Sauli tõeline südamehoiak on paljastunud ja Jumal on oma otsuse juba langetanud. Seda Saamueli nüüd Saulile ütlebki: «Et sa oled hüljanud Issanda sõna, siis hülgab Temagi sinu kui kuninga... nõnda et sa enam ei või olla Iisraeli kuningas.» (1Sm 15:23.26)

Nagu öeldud, tuleb Sauli tõusu ja langust mõista püüdes hoida meeles see, kuidas ta vastandub Taavetile. Saamueli raamat[ud] ei varja sugugi, et ka Taavet on luust ja lihast

²⁰ לְקוֹל דְּבַר יְהוָה – viimases eestikeelses tõlkes «Issanda sõnu».

²¹ Saul tuli Karmelisse ja vaata, ta püstitas enesele mälestussamba. (1Sm 15:12)

²² Arvates ülbelt, nagu teaks inimene Jumalast paremini, mis Talle hea on ja Teda austab.

inimene, ega kujuta teda sugugi süütuse ja vagaduse musternäidisena. See, mis eristab Taavetit Saulist, on Jumala ja Tema sõna tingimusetu aktsepteerimine isegi siis, kui ollakse selle vastaselt toiminud. Saul üritab ennast õigustada ja oma valikuid ratsionaalselt põhjendada, taipamata, mis on tegelikult põhiline: «Vaata, sõnakuulmine on parem kui tapaohver, tähelepanu parem kui jäärade rasv.» (1Sm 15:22)

Nagu oma patu puhul seda vähemalt osaliselt teiste, s.t rahva peale veeretada püüdes, nii üritab Saul ka lepituse otsimisel pugeda kellegi teise, sedapuhku Saamueli selja taha: «Pöördu koos minuga tagasi, et saaksin kummardada Issandat!» (1Sm 15:25) Saul ei ole võimeline ei täielikult ja õigustusi otsimata oma pattu tunnistama ega ka jäägitus alanduses kahetsema ja meelt parandama.²³

Saul on sõnakuulmatu mässaja – aga ilma igasuguse romantilisuse varjundita, vaid pigem midagi väiklaselt kalkuleeriva omakasupüüdliku arveametniku taolist, kes püüab igal võimalusel miskit enda kasuks nihverdada ning on vahelejäämisel leidlik välja käima kõikvõimalikke, enamasti muidugi mitte kuigi veenvaid, vaid pigem ebakohaseid põhjendusi ja õigustusi, kõige parema meelega süüd kellegi teise kaela ajades.

Kahtlemata ei ole see tõelise kuninga vääriline, ning veelgi väärinumaks muudab Sauli ja tema käitumise see, et ta ei tunnista oma pattu enne, kui on täielikult selg vastu seinas surutud, ega anna ennast sedagi tehes mitte Jumala armu kätte, vaid üritab leida mingeid seni järele proovimata «ratsionaalseid» (või, vastupidi, maagilisi – vrd 1Sm 15:23 ja 1Sm 28:3–25) lahendusi. Jumal ei oota aga oma võitult muud kui tähelepanelikku ja sõnakuulekat südant.

Jutluseks

Seitsmes pühapäev pärast Nelipüha kannab EELK Kirikukäsiraamatus alapealkirja «Armastuskäsk». Mõeldes põhjusele, miks Jumal otsustas Sauli kuningana hüljata – kuna Saul ei hävitanud viimseini amalekke ja kõike neile kuulunud – tundub teemavalik pisut iroonilisena, kuid kindlasti ei ole siin tegemist ületamatu vastuoluga. Eriti, kui peame meeles, et kui Issand käsib ennast armastada kõigest oma südamest (5Ms 6:5), siis ei tule südant mõista sel puhul mitte tänapäevale tavapärasel viisil tunnete, vaid piibellikult tahte ja teadvuse asupaigana.

Teise lugemisaasta Epistel (Jk 2:8–13) tuletab meelde ligimesearmastuse käsku, milles on võetud kokku kõik ülejäänud, ja rõhutab halastuse tähtsust, eriti seetõttu, et Jumala halastus on meie ainus lootus siis, kui peame kord Tema kohtu ees seisma.

²³ Võib-olla on selleski midagi argusest, mida Ilmutusraamat mainib esimese takistusena taevasesse Jeruusalemma pääsemisel (Ilm 21:8).

Evangeelium (Mk 10:17–27) kõneleb Jeesuse kohtumisest rikka noormehega, kes otsib teed igavesse ellu ja püüab elada Jumala käske järgides, ent kellel puudub tähtsaim: valmisolek täielikuks andumuseks ja julgus ennast üksnes Jumalale lootes harjumuspärase elu turvalisusest lahti rebida.

Vana Testamendi lugemisega võib siin leida mitmeid paralleele, millest tähtsaimaks on ilmselt täielik, jäägitus andumuses ja vajadusel eneseandmiseski (ning kõige endale kuuluva loovutamises) väljenduv sõnakuulelikkus – kuulekus Jumalale ja Tema sõnale, valmisolek kuulda ja järgida «Jumala sõnade häält».

Sauli tõusule ja langusele mõeldes on paslik meeles pidada, et viimselt ei ole ükski inimene midagi iseenesest, kuna kõik, mis meil on ja mis me oleme, on Jumalalt. Meil ei ole Talle anda ei midagi kui vaid seda, mille Tema on meile kinkinud. Ja see tähendab, et nii vähim kui suurim, mida saame Talle anda, oleme meie ise.²⁴

Jutluse võib üles ehitada näiteks järgmiste punktidenä:

1. Jumal on andnud meile kõik. Kõik, mis meil on ja mis me oleme, on Jumalalt. Ent isegi seda teades ja teadvustades kipume praktilises elus ikkagi käituma nii, nagu peaksime end Jumalaga [peaaegu] võrdseks ning võiksime Temaga kaubelda ja tingida.
2. Jumal näeb meid läbi. Ja teab meist paremini nii seda, mis me väärt oleme, kui ka seda, mida me ise kas enda puhul või oma elus väärtustame (õige tihti *de facto* rohkem kui Jumalat ennast). Jumal teab – taas meist paremini – sedagi, milline on meie ots, meie saatus nii siin kui igavikus. Ja ei saa olla midagi kohutavamalt kui kuulda kord sarnaseid sõnu, nagu kuulis Saul Jumalalt Saamueli vahendusel: «Ma olen su hüljanud!»
3. Jumal ei oota mitte ainult meilt täielikku andumust, vaid Ta on oma ennetavas armus iseennast täielikult ja lõpuni meie eest andnud – selleks, et me ei peaks Tema poolt hüljatuna igavest ahastust kannatama, vaid võiksime elada Tema lunastatute rõõmus. Mis inimeste käes võimatu, see on võimalik Jumalale (vrd Mk 10:26j). Peaasi, et me Jumala päästvat kätt oma isekas rumaluses ja petlikus eneseõiguses tagasi ei lükka.

²⁴ Vrd KLPR 320:2: «Sa ütled: «Anna minule, / poeg, süda meeleheaks! / Sul pole muidu midagi, mis mulle rõõmu teeks.»» – Õigupoolest sobiks sel pühapäeval laulmiseks suurepäraselt ka sellesama koraali Kiriku Laulu- ja Palveraamatust välja jäänud neljas salm: «Küll süda täis on roojastust, / ta tühja ihaldab; / ei ole temal vagadust, / ta kurja armastab.» (UL 454)